

GRZEGORZ MICHALSKI

Uniwersytet Łódzki

KIERUNKI ZAANGAŻOWANIA JANA KORNECKIEGO W PRACE ZJEDNOCZENIOWE POLSKICH TOWARZYSTW OŚWIATOWYCH W LATACH 1923-1935

ABSTRACT. Michalski Grzegorz, *Kierunki zaangażowania Jana Korneckiego w prace zjednoczeniowe polskich towarzystw oświatowych w latach 1923-1935* [Directions of Jan Kornecki's Involvement in the Unification Works of Polish Educational Societies in 1923-1935]. *Studia Edukacyjne* nr 48, 2018, Poznań 2018, pp. 151-168. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2018.48.10

After Poland regained independence in 1918, educational societies played an important role in the education of the society. Jan Kornecki was one of many community workers who continued activities in that area started during the times of national bondage. On behalf of the Polish Educational Society in Warsaw [*Polska Macierz Szkolna*], he became a member of a pioneer group trying to unify the actions and strengthen the cooperation between educational societies in various districts of Poland. After the establishment of the Liaison Commission of Polish Educational Societies [*Komisja Porozumiewawcza Polskich Towarzystw Oświatowych*], he accepted the position of the secretary of the Commission's Executive Department and was responsible for initiating and maintaining permanent contacts between the societies forming the Commission. Apart from maintaining ongoing relationships with community workers in the places of their local activities, he prepared the First Polish Educational Congress, which was convened in December 1924 in Warsaw.

J. Kornecki rendered great services in founding a new educational organization named The Union of Polish Educational Societies [*Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*], which was established in 1927 based on the experiences gathered by the Liaison Commission, which operated earlier. He took the function of the manager of the Union's Executive Department Office; his responsibilities included delegating and supervising tasks performed by clerks employed in the Office, managing the property and funds, and drawing up reports of activities. He moreover organized and convened annual and extraordinary meetings of delegates and implemented the resolutions adopted, prepared plans and programmes of quarterly off-schedule meetings of the Executive Department, represented the Union during external relations, mainly with state and local government institutions and first of all initiated and maintained regular relationships with separate associations and provided them with all kinds of aid, e.g. by organizing annual conferences for educational managers.

Key words: Jan Kornecki, Interwar Poland, educational societies, social and educational activities

Do ważnych problemów, nad którymi debatowano w całym okresie międzywojennym, prowadząc niekiedy ostre spory, należały zagadnienia dotyczące szeroko pojętej organizacji oświaty pozaszkolnej. Niezależnie od wielu przedsięwzięć podejmowanych w tej dziedzinie przez Wydział Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz terenowe władze powiatowe, miejskie i gminne, własne koncepcje i inicjatywy przedstawiały także stowarzyszenia oświatowe, z których większość miała za sobą długoletnie i bogate doświadczenia w tego typu działalności, prowadząc ją jeszcze w latach zaborów¹. Pełne poświęcenie zaangażowanie rzeszy społeczników na rzecz najbliższej zbiorowości przyczyniło się wówczas do krzewienia wiedzy i pielęgnowania ojczystego języka, a także powstrzymywania procesów asymilacji i torowania drogi do rozwijania poczucia odrębności oraz więzi narodowej². Do jednych z takich wolontariuszy należał Jan Kornecki (1884-1967), który po odzyskaniu przez Polskę w 1918 roku niepodległości nie tylko kontynuował swoją działalność społeczno-wychowawczą, ale włączał się aktywnie do prac mających na celu nadanie w całym kraju jednolitego kształtu oświacie pozaszkolnej, odpowiadającego na nowe uwarunkowania rzeczywistości. Trzeba zauważyć, że był on wówczas osobą doskonale predysponowaną do przygotowywania reform w tej dziedzinie życia społecznego. Legitymował się solidnym wykształceniem pedagogicznym, uzyskanym w seminarium nauczycielskim we Lwowie, a także miał nabyte w praktyce rozległe kompetencje dydaktyczne i wychowawcze. Przez wiele lat pracował w tym mieście na etacie nauczyciela, początkowo w szkole wydziałowej im. Adama Mickiewicza i szkole im. św. Marii Magdaleny, a następnie w szkole im. hetmana Stefana Żółkiewskiego, sprawował funkcję kierownika Internatu im. św. Józefa funkcjonującego przy seminarium nauczycielskim, w którym wcześniej pobierał naukę, wykazywał się aktywnością we lwowskim Kole Towarzystwa Szkoły Ludowej, tworząc między innymi sekcję prelegentką, organizującą wyjazdy z odczytami do wiejskich czytelni ludowych, w których sam wielokrotnie wygłaszał wykła-

¹ Zob. np. J. Sutyła, *Miejsce kształcenia dorosłych w systemie oświatowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982; M. Iwanicki, *Spółeczna działalność pozaszkolna nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918-1939*, Olsztyn 1984.

² Zob. np. K. Kabziński, *Funkcja społeczno-wychowawcza i oświatowa Towarzystwa Czytelni Ludowych (1880-1939)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985; I.W. Kosmowska, *Towarzystwo Szkoły Ludowej w Galicji*, Warszawa 1917; J. Żmichrowska, *Towarzystwo Szkoły Ludowej (1891-1939)*, Olsztyn 1992; J. Potoczny, *Udział Towarzystwa Szkoły Ludowej w upowszechnianiu czytelnictwa i popularyzacji wiedzy wśród ludu galicyjskiego doby autonomicznej*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika, 2014, 23, s. 401-414; J. Stemler, *Polska Macierz Szkolna: szkic historyczno-sprawozdawczy z 20-lecia działalności 1905-1925: wydawnictwo jubileuszowe*, Warszawa 1926; H. Markiewiczowa, *Rzecz o Polskiej Macierzy Szkolnej*, Warszawa 2016.

dy dostosowane do poziomu intelektualnego włościan³, prowadził ożywioną działalność w Polskim Towarzystwie Pedagogicznym, pełniąc nie tylko przez jakiś czas funkcję sekretarza Zarządu Głównego⁴, ale uczestnicząc na przykład w pracach Komitetu Wykonawczego⁵ przygotowującego Drugi Polski Kongres Pedagogiczny, który odbył się we Lwowie w 1909 roku⁶.

Po wybuchu pierwszej wojny światowej, obawiając się represji za działalność patriotyczno-niepodległościową w Stronnictwie Narodowo-Demokratycznym, J. Kornecki wyemigrował w 1915 roku do Kijowa, gdzie początkowo zatrudnił się w powstałym z inicjatywy Stanisława Grabskiego Lwowskim Komitecie Ratunkowym, prowadzącym ochronki dla dzieci rodzin uchodźców z Galicji, następnie pełnił funkcję sekretarza i kierownika biura w Polskim Towarzystwie Pomocy Ofiarom Wojny, a także związał się z powołanym do życia Polskim Komitetem Wykonawczym na Rusi, w którym jako sekretarz Wydziału Oświaty nadzorował funkcjonujące na tym terenie polskie szkolnictwo oraz działalność polskich organizacji kulturalno-oświatowych, a także zainicjował oraz redagował dla nauczycieli i wychowawców „Przewodnik Oświatowy”, zamieszczając w nim artykuły na tematy ogólnopedagogiczne, dydaktyczne i metodyczne oraz opracowania dotyczące pozaszkolnej pracy oświatowej⁷. Kiedy w lipcu 1917 roku powstała w Kijowie Polska Macierz Szkolna, również i w tej organizacji przyjął na siebie obowiązki sekretarza, wnosząc swój wkład do rozwoju polskich placówek edukacyjnych⁸.

³ Zob. M.J. Żmichrowska, *Jan Kornecki (1884-1967). Działalność oświatowa, społeczna i polityczna*, Warszawa 1996, s. 25-34. Należy w tym miejscu zauważyć, że przywołana książka przedstawia jednostronnie postać J. Korneckiego, ponieważ powstała niemal wyłącznie na podstawie jego wspomnień, których rękopis jest dostępny w Bibliotece „Ossolineum” we Wrocławiu.

⁴ *Protokół z posiedzenia Zarządu Głównego, Lwów (2 czerwca 1907); Protokół X-tego Walnego Zjazdu Delegatów PTP, Lwów (3-4 kwietnia 1912 r.)*, [w:] M. Przeniosło, *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie (Materiały z lwowskiego Archiwum Historycznego)*, Galicja. Studia i Materiały, 2015, 1, s. 386-388 i 395.

⁵ W Komitecie Wykonawczym J. Kornecki jako przedstawiciel PTP pełnił funkcję jednego z trzech sekretarzy. Poza nim urząd ten sprawowali jeszcze: Marian Janelli, reprezentujący Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych oraz Helena Polackówna jako przedstawicielka Towarzystwa Szkoły Ludowej. Natomiast prezesami Komitetu Wykonawczego byli: Franciszek Tomaszewski (prezes PTP), Kazimierz Twardowski (prezes TNSW) i Ernest Bandrowski (prezes TSL). Zob. W. Jamrożek, *Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku)*, Poznań 2015, s. 27.

⁶ Warto w tym miejscu zauważyć, że J. Kornecki był odpowiedzialny za przygotowanie i wydanie z tego Kongresu obszernego opracowania. W opublikowanej książce zamieścił nie tylko dokładne sprawozdanie z obrad, ale także udostępnił treść poszczególnych referatów oraz zapis wystąpień w formie głosów w dyskusji. Zob. *Księga pamiątkowa II Polskiego Kongresu Pedagogicznego odbytego 1 i 2 listopada 1909 we Lwowie*, oprac. J. Kornecki, Lwów 1909, ss. 321.

⁷ *Jan Kornecki*, „Nauczyciel Polski” 1922, nr 17-18, s. 6-7.

⁸ J. Kornecki, *Oświata polska na Rusi w czasie Wielkiej Wojny*, Warszawa 1937, s. 97; zob. też. M. Korzeniowski, *Z działalności kulturalno-oświatowej Polaków w Kijowie w latach 1905-1918*, Wrocławskie Studia Wschodnie, 2011, 15, s. 73. Pełny skład osobowy Zarządu Polskiej Macierzy

Po powrocie do Polski w grudniu 1919 roku J. Kornecki został naczelnikiem Wydziału Ogólnego w Departamencie Oświecenia Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego z siedzibą w Warszawie, zajmując się sprawami utrwalania na tych terenach polskiej oświaty i kultury⁹. Po zlikwidowaniu pod koniec 1920 roku tej tymczasowej struktury administracji państwowej, piastował urząd zastępcy inspektora szkolnego powiatu warszawskiego, natomiast od 1922 do 1935 roku wykonując z ramienia obozu narodowego¹⁰ mandat posła na Sejm Rzeczypospolitej, pracował w dwóch komisjach sejmowych: oświaty i budżetu.

Pomimo intensywnej działalności parlamentarnej, która pochłaniała każdego dnia większość jego czasu, o czym zaświadczały prasowe sprawozdania z posiedzeń sejmowej komisji oświaty i budżetu, publikowane przemówienia z obrad plenarnych Sejmu oraz relacje ze składanych interpelacji, konsekwentnie dotyczących wychowania narodu w duchu chrześcijańsko-narodo-

Szkolnej w Kijowie był następujący: Józefat Andrzejowski (prezes), Karol Wilkoszewski, ks. Teofil Skalski, Władysław Łukasiewicz (wiceprezesi, Jan Kornecki i Józef Stołyhwo (sekretarze), hr. Oskar Sobański (skarbnik), Maria Wydzga-Niklewiczowa (zastępca skarbnika).

⁹ W Departamencie Oświecenia Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego pracowała grupa polskich oświatowców, którzy prowadzili wcześniej działalność edukacyjno-kulturalną w Kijowie. Dyrektorem tego Departamentu był Karol Wilkoszewski, z wykształcenia nauczyciel gimnazjalny, usunięty z zawodu przez kuratora Warszawskiego Okręgu Szkolnego A. Apuchtina, z konieczności pracujący w Kijowie w przemyśle węglowym, w czasie Wielkiej Wojny organizator w tym mieście polskich szkół średnich oraz przewodniczący Sekcji Szkół Średnich Polskiej Macierzy Szkolnej, w 1918 r. aresztowany za swoją działalność przez bolszewików. Funkcję jego zastępcy pełnił działacz społeczny z Rusi – Waclaw Skibniewski. Naczelnikami wydziałów byli: Ogólnego – Jan Kornecki; Szkół Średnich – dr Teodor Mianowski, nauczyciel gimnazjów i Polskiego Kolegium Uniwersyteckiego w Kijowie; Szkół Powszechnych i Seminariów Nauczycielskich – Józef Stemler, kurator polskich zakładów wychowawczych i przewodniczący sekcji szkół początkowych Polskiej Macierzy Szkolnej w Kijowie; Szkół Zawodowych – Alfred Tramer, dyrektor szkoły realnej Polskiej Macierzy Szkolnej w Kijowie. Warto w tym miejscu zauważyć, że ta grupa kijowskich oświatowców pracująca we wspomnianym Departamencie podjęła inicjatywę wskrzeszenia Liceum Krzemienieckiego. Była ona następstwem narady w 1918 r. pracowników Wydziału Oświaty Polskiego Komitetu Wykonawczego na Rusi, na której stwierdzono, że jest koniecznością dziejową reaktywacja w Polsce niepodległej wszystkich instytucji edukacyjnych i oświatowych mających – jak to nazwano – „świątą tradycję”. Czynnościami przygotowawczymi do ponownego powołania do życia Liceum Krzemienieckiego kierował Karol Wilkoszewski, natomiast prace o charakterze teoretycznym wykonywali: Jan Kornecki i Teodor Mianowski, zaś działania typu praktycznego podjęli Józef Stemler i Alfred Tramer. Zob. J. Stemler, *Sprawa wskrzeszenia Liceum Krzemienieckiego*, „Oświata Polska” 1939, nr 3, s. 31-42.

¹⁰ Z ruchem narodowym J. Kornecki był związany już od lat szkolnych. Mając 16 lat wstąpił do Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, pozostającego pod wpływami Ligii Narodowej, którą kierował Roman Dmowski. W 1905 r. zapisał się do Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego i został członkiem Zarządu tego ugrupowania politycznego we Lwowie. Po uzyskaniu w 1922 r. mandatu posła na Sejm RP należał do Związku Ludowo-Narodowego, a po przekształceniu go w 1928 r. w Stronnictwo Narodowe pełnił funkcję członka Zarządu Głównego tej partii.

wym, nowoczesnego ustroju szkolnego, kształcenia mniejszości narodowych oraz interesów zawodowych nauczycielstwa¹¹, J. Kornecki nie zrezygnował z członkostwa w organizacjach nauczycielskich, lecz spotęgował w nich działania, definiując je jako rodzaj swojego wsparcia w skutecznej realizacji przez nie celów zapisanych w statutach. W Stowarzyszeniu Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych uczestniczył w posiedzeniach Zarządu Głównego oraz kierował Referatem Prasowym, do którego zadań należało z jednej strony badanie stosunku prasy codziennej do nauczycieli i szkolnictwa, z drugiej – czuwanie nad rozwojem wydawnictw własnych, przede wszystkim czasopism¹². Trzeba odnotować, że także sam zamieszczał artykuły na ich łamach¹³. Brał również udział i wygłaszał referaty na temat aktualnych spraw oświatowych na dorocznych zjazdach delegatów¹⁴. Z kolei, w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych był wieloletnim członkiem Zarządu Głównego, współdecydując o kierunkach polityki tego ugrupowania. Na łamach „Przeglądu Pedagogicznego” dokładnie informował członków o przygotowywanych aktach prawnych i środkach finansowych przeznaczanych przez państwo na szkolnictwo średnie i wyższe¹⁵.

¹¹ Zob. np. *Nasi koledzy w Sejmie*, „Nauczyciel Polski” 1922, nr 17/18, s. 6-8; *Nasi koledzy w Sejmie*, „Nauczyciel Polski” 1923, nr 1-2, s. 9-10; *Zagadnienia polityki oświatowej*, „Nauczyciel Polski” 1924, nr 3, s. 1-3; *Zagadnienia polityki oświatowej (Przemówienie pośta Jana Korneckiego wygłoszone na posiedzeniu Komisji oświatowej Sejmu w dniu 12 lutego 1924 r.)*, „Nauczyciel Polski” 1924, nr 3, s. 2; *Nasz głos w Sejmie*, „Nauczyciel Polski” 1924, nr 8, s.4; *Przemówienie pośta Korneckiego w Sejmie*, „Nauczyciel Polski” 1925, nr 6, s. 14; *Z Sejmu i Senatu*, „Nauczyciel Polski” 1928, nr 15, s. 4-5; *Przemówienie pośta Jana Korneckiego na plenium Sejmu w ogólnej dyskusji budżetowej w dniach 5-7 lutego b.r.*, „Nauczyciel Polski” 1929, nr 4, s. 2-4; *Z Sejmu i Senatu. Projekt ustawy o ustroju szkolnictwa w Komisji Oświatowej Sejmu*, „Nauczyciel Polski” 1932, nr 5, s. 6-9.

¹² G. Michalski, *Działalność Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych 1921-1939*, Łódź 2001, s. 196.

¹³ Zob. np. J. Kornecki, *VI Kongres międzynarodowy nauczycielstwa szkół średnich o stosunku szkoły powszechnej do średniej*, „Nauczyciel Polski” 1924, nr 9, s. 2-3; *O zmianach ustawy sanacyjnej*, „Nauczyciel Polski” 1927, nr 1, s. 2-3; tenże, *W odpowiedzi na zarzuty*, „Nauczyciel Polski” 1929, nr 6, s. 2-4; tenże, *O zmianach ustawy sanacyjnej*, „Nauczyciel Polski” 1927, nr 1, s. 2-3; tenże, *Reformy szkolne w Anglii*, „Szkola” 1925, nr 5, s. 81-85 oraz nr 6, s. 114-119; tenże, *O religijne wychowanie młodzieży*, „Szkola” 1927, nr 4, s. 1-2; tenże, *Znaczenie szkoły polskiej na Kresach*, „Szkola” 1927, nr 8-9, s. 169-179; tenże, *Nauczycielstwo a oświata pozaszkolna*, „Szkola” 1927, nr 11, s. 201-208; tenże, *O wychowanie narodowe*, „Szkola” 1928, nr 7, s. 187-193; tenże, *Prace społeczno-oświatowe w Polsce*, „Szkola” 1929, nr 4, s. 111-112; tenże, *Sprawa powtarzania przez dzieci szkół powszechnych*, „Szkola” 1929, nr 7, s. 196-200; tenże, *Dziesięciolecie szkolnictwa powszechnego*, „Szkola” 1929, nr 9, s. 244-252; tenże, *O wielkiej bolączce naszego szkolnictwa*, „Szkola” 1930, nr 7, s. 196-203; tenże, *Szkolnictwo powszechne w cyfrach*, „Szkola” 1931, nr 8, s. 207-214.

¹⁴ G. Michalski, *Działalność Stowarzyszenia*, s. 157.

¹⁵ *Z przemówienia pośta Jana Korneckiego na Komisji Budżetowej Sejmu w dniu 17 grudnia 1928 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 2, s. 42; J. Kornecki, *Szkolnictwo średnie w preliminarzu budżetu na rok 1930/31*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 34, s. 816-817; tenże, *Budżet oświatowy na rok 1931/32*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 3, s. 65-66; nr 4, s. 93-94; nr 5, s. 120-121; nr 6, s. 146-147; tenże, *Szkolnictwo średnie z lat ostatnich w cyfrach I*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 23,

J. Kornecki znajdował się także w grupie pomysłodawców, którzy doprowadzili w 1922 roku do powstania Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej. Kiedy dwa lata później stanął na jego czele¹⁶, opracował koncepcję i redagował periodyk zatytułowany „Sprawy Szkolne”, który co kwartał, aż do wybuchu drugiej wojny światowej, trafiał do rąk inspektorów szkolnych na terenie całego kraju. Jak wynika z badań, to jedyne o takim charakterze czasopismo wychodziło naprzeciw potrzebom pracowników nadzoru pedagogicznego, gdyż dużą rolę przywiązywało do doboru takich publikacji, które mogły im pomóc rozwiązywać pojawiające się na co dzień problemy natury merytorycznej i organizacyjnej¹⁷.

Już od pierwszych dni niepodległej Polski do kontynuowanych obszarów działalności z czasów zaborów oraz Wielkiej Wojny należała wielowymiarowa aktywność J. Korneckiego na polu oświaty pozaszkolnej. Nie wziął on udziału w zjeździe przedwojennych instytucji oświatowych, który odbył się z inicjatywy Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie 12-13 kwietnia 1919 roku¹⁸, choć był sekretarzem tej organizacji w Kijowie, gdyż – przypomnijmy – przebywał wówczas jeszcze poza granicami kraju. Tymczasem, obecni na tej konferencji przedstawiciele siedmiu organizacji: Towarzystwa Szkoły Ludowej (b. Galicja), Towarzystwa Oświaty Ludowej (b. Galicja), Polskiej Macierzy Szkolnej (b. Królestwo Polskie), Towarzystwa Czytelni Ludowych (b. zabór pruski), Polskiej Macierzy Szkolnej (Księstwo Cieszyńskie) i Polskiej Macierzy Szkolnej (Kresy), podjęli, po wysłuchaniu referatów i gorącej dyskusji, ważne dla przyszłości pracy oświatowej zobowiązanie o powołaniu Sekretariatu Oświatowego, mającego koordynować wszystkie podejmowane

s. 504-506; tenże, *Szkolnictwo średnie z lat ostatnich w cyfrach II*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 24, s. 525-527; tenże, *Z Sejmu i Senatu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 26, s. 576-577; tenże, *Nauka i szkolnictwo wyższe w budżecie na rok 1932/33*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 35-36, s. 780-782.

¹⁶ Funkcję przewodniczącego Związku J. Kornecki pełnił do 1926 r. Więcej na temat tej organizacji można przeczytać w następujących opracowaniach: G. Michalski, *Działalność Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej (1922-1939)*, [w:] *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2009, s. 171-188; tenże, *Stanowisko Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej wobec problemów ustroju szkolnego w latach międzywojennych*, [w:] *W kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011, s. 173-183.

¹⁷ G. Michalski, *Wspieranie działalności inspektorów szkolnych w okresie międzywojennym przez czasopismo „Sprawy Szkolne”*, [w:] *Virtuti et ingenio. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Julianowi Dybcowi*, red. A.K. Banach, Kraków 2013, s. 365-376.

¹⁸ Pierwsza konferencja delegatów towarzystw oświatowych miała miejsce w Warszawie 23 lutego 1919 r. Przybyli na nią reprezentanci Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie, Towarzystwa Czytelni Ludowej w Poznaniu, Uniwersytetu Ludowego i Towarzystwa Szkoły Ludowej w Krakowie, uchwalili zwołanie w Warszawie 11-12 kwietnia 1919 r. „Zjazdu przedstawicieli towarzystw oświatowych”. Zob. *Zapowiedź Zjazdu przedstawicieli Towarzystw oświatowych*, „Przegląd Oświatowy” 1919, nr 3, s. 67.

w tej dziedzinie projekty¹⁹. Jeden z uczestników zjazdu tak uzasadniał konieczność zbliżenia się towarzystw i zharmonizowania pracy oświatowej:

Przy dotychczasowym, terytorialnym podziale pracy nie wystarczają walne zjazdy i ogólne zebrania poszczególnych towarzystw. Gromadzą bowiem delegatów i pracowników prawie wyłącznie z dzielnicowego obszaru działania teje instytucji, a przedmiotem obrad są najważniejsze i najpilniejsze potrzeby i zagadnienia tej dzielnicy i samej organizacji. Z uwagi na rolę i zadania pracy kulturalno-oświatowej na całym obszarze Rzeczypospolitej i w interesie całości, oraz ze względu na stosunek tej pracy do innych czynników w państwie, a także do potrzeb kulturalno-oświatowych skupień polskich poza granicami Państwa, należy stworzyć ośrodek zetknięcia się szerszego zastępu pracowników z całego obszaru działania, poświęcony podstawowym zagadnieniom całości pracy. Będzie on zarazem najważniejszym czynnikiem koordynacji działań i środkiem ujednostajnienia form i metod, dając sposobność większym kołom pracowników podzielenia się wzajemnymi doświadczeniami²⁰.

Rzeczywistość okazała się jednak bardziej skomplikowana, gdyż uchwalona w 1919 roku deklaracja o zespoleniu akcji i zacieśnieniu współpracy między towarzystwami oświatowymi z poszczególnych dzielnic kraju przyjęła realną do wykonania postać dopiero kilka lat później. Po odbytych naradach w maju, wrześniu i grudniu 1923 roku, w których J. Kornecki brał już aktywny udział²¹, utworzono Komisję Porozumiewawczą Polskich Towarzystw Oświatowych (KPPTO). Na jej przewodniczącego wybrano Józefa Świeżyńskiego, natomiast J. Korneckiemu powierzono funkcję sekretarza Wydziału Wykonawczego²², odpowiedzialnego za wykonywanie następujących działań:

a) utrzymywanie stałej łączności ideowej reprezentowanych w nim towarzystw;

b) porozumiewanie się towarzystw w sprawach potrzeb oświatowych poszczególnych dzielnic kraju, rozgraniczanie terenów i koordynowanie działalności poszczególnych towarzystw, doprowadzanie do wzajemnego

¹⁹ N. P., *Zjazd „Instytucji oświatowych”*, „Przegląd Oświatowy” 1919, nr 5, s. 121-123.

²⁰ A. Nowak, *Zjazd Pracowników Oświatowych*, „Oświata Polska” 1924, nr 1, s. 35.

²¹ Poza J. Korneckim w naradach tych uczestniczył także Józef Świeżyński i Józef Stemler (Warszawa), Stanisław Węclawski, ks. Stanisław Miłkowski i Stanisław Ciozda (Wilno), Bernard Chrzanowski i ks. Antoni Ludwiczak (Poznań), Ernest Adam, Wincenty Sikora i Andrzej Nowak, Witold Tadeusz Ostrowski i Wincenty Wysocki (Kraków-Lwów). Zob. *Z Wydziału Wykonawczego P.T.O. „Oświata Polska”* 1924, nr 1, s. 56-57.

²² *Zjednoczenie Towarzystw Oświatowych*, „Przegląd Pedagogiczny” 1924, z. I-II, s. 128-129. Na zjeździe delegatów, który odbył się w 1927 r. w Warszawie na członków Wydziału Wykonawczego powołano Witolda Celichowskiego, Teofila Szopę, Jana Augustyńskiego, natomiast na zastępców członków wybrano następujące osoby: Wincentego Wysockiego, Bolesława Czuchajowskiego, Jana Stemlera, Stanisława Ciozdę, Tadeusza Starka, Leonarda Wlazło. Zob. *Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 128.

informowania się w celu pogłębienia wiedzy z tej dziedziny w szeregach pracowników oświatowych i zainteresowanych sfer społeczeństwa polskiego;

c) organizowanie ogólnopolskich zjazdów oświatowych;

d) utrzymywanie stałych kontaktów z centralnymi władzami państwowymi, szczególnie z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zapewniającymi należyte współdziałanie organizacji społecznych z władzami szkolnymi;

e) popularyzowanie celów i dążeń towarzystw oświatowych we wszystkich sferach społeczeństwa poprzez szerokie informowanie opinii publicznej, zwłaszcza za pośrednictwem prasy wydawanej w Warszawie i kolportowanej na terenie całego kraju²³.

Do najważniejszego wyzwania, z jakim zmierzył się J. Kornecki w pierwszych kilku miesiącach kierowania Wydziałem Wykonawczym, należało przygotowanie Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Oświatowego. Początkowo zakładano, że zostanie zwołany już latem 1924 roku²⁴, jednak z powodu zgłaszanych trudności z przybyciem w tym czasie do Warszawy społeczników z oddalonych regionów Polski oraz rodaków z innych państw, głównie ze Stanów Zjednoczonych, postanowiono zmienić to wcześniejsze ustalenie²⁵. Zdecydowano się na takie rozwiązanie, ponieważ nie chciano zawieść wszystkich zainteresowanych, których od dłuższego czasu zachęcano do uczestnictwa w tym bezprecedensowym przedsięwzięciu, przekonując, że powinien on

zgrupować pracowników oświatowych w szerokim rozumieniu, to jest tak osoby pracujące bezpośrednio na polu pracy kulturalno-oświatowej, a więc działacze oświatowych w ścisłym rozumieniu, jak i tych, którzy stojąc na czele organizacji oświatowych, władz i instytucji państwowych i samorządowych, łączących się z pracą oświatowo-wychowawczą, i pracując w zarządach, mają wpływ na jej rozwój, kierunek i sposoby działania²⁶.

Jak wynika z opublikowanego sprawozdania, Kongres Oświatowy odbył się dopiero 7 i 8 grudnia 1924 roku, a wzięło w nim udział przeszło trzystu działaczy oświatowych z całego kraju oraz z niemieckich, łotewskich i amerykańskich środowisk polonijnych. Wśród dostojnych gości znajdowali się między innymi: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej – Stanisław Wojciechowski, marszałek Senatu RP – Wojciech Trąmpczyński, ks. arcybiskup Józef Teodorowicz, minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – Bolesław

²³ Z Wydziału Wykonawczego P.T.O., „Oświata Polska” 1924, nr 1, s. 57.

²⁴ A. Nowak, *Zjazd Pracowników*, s. 35.

²⁵ Z Wydziału Wykonawczego P.T.O., „Oświata Polska” 1924, nr 2, s. 108; *Posiedzenie Komisji Porozumiewawczej i Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1924, nr 3, s. 149.

²⁶ A. Nowak, *Zjazd Pracowników*, s. 35.

Miklaszewski, dyrektorowie departamentów Ministerstwa WRiOP – Władysław Żłobicki, Zygmunt Zagórowski, naczelnik Wydziału Oświaty Pozaszkolnej – Aleksander Janowski, wojewoda warszawski – Władysław Sołtan, prezydent Warszawy – Władysław Jabłoński, wiceprezydent Warszawy – Mieczysław Jankowski, wiceprezydent Poznania – Michał Kiedacz, a także liczne grono posłów i senatorów²⁷.

Zgodnie z przygotowanym przez J. Korneckiego regulaminem Kongresu Oświatowego²⁸, sesję plenarną otworzył przewodniczący Komisji Porozumiewawczej PTO Józef Świeżyński, zapraszając do Prezydium Zjazdu Antoniego Osuchowskiego, Ernesta Adama, Witolda Węslawskiego, ks. Antoniego Ludwiczaka i Ignacego Balińskiego. Po przemówieniu Prezydenta RP – Stanisława Wojciechowskiego, wystąpieniu senatora Ignacego Balińskiego, wypowiedzi ministra WRiOP – Bolesława Miklaszewskiego oraz przewodniczącego Sejmowej Komisji Oświatowej – posła Stefana Sołtyka, wygłoszono dwa wprowadzające do dyskusji wykłady. Pierwszy przedstawił prof. Stanisław Grabski, omawiając kwestie dotyczące roli organizacji społeczno-oświatowych w Polsce, drugi – zatytułowany „Obywatel a praca oświatowa” zaprezentował prof. Franciszek Bujak. Po wysłuchaniu odczytów uczestnicy Kongresu obradowali w pięciu tematycznie wyodrębnionych sekcjach: sekcji metod i form pracy oświatowej dla dorosłych, sekcji pomocy kulturalnej dla Polaków poza granicami Rzeczypospolitej i prac oświatowych na Kresach, sekcji prac oświatowych wśród młodzieży w wieku pozaszkolnym, sekcji bibliotecznej oraz sekcji organizacyjno-finansowej²⁹.

Biorąc udział w pracach sekcji zajmującej się sprawami oświaty w środowiskach polonijnych i na Kresach Rzeczypospolitej³⁰, J. Kornecki wygłosił jeden z dwóch programowych referatów³¹. Rozważał w nim pilną potrzebę wzmocnienia polskiego stanu posiadania i polskich wpływów kulturalnych na wschodnich i zachodnich rubieżach kraju. Nie negując wprost polityki prowadzonej w tym zakresie przez państwo, przypominał rządzącym o konieczności otoczenia większą opieką działających tam stowarzyszeń kulturalno-oświatowych oraz apelował o przyjęcie takich rozwiązań legislacyjnych,

²⁷ J. K., *I Ogólnopolski Kongres Oświatowy. Sprawozdanie z obrad, „Oświata Polska” 1925*, nr 1, s. 3-4.

²⁸ *Regulamin I Ogólnopolskiego Kongresu Oświatowego, „Oświata Polska” 1925*, nr 1, s. 9-91.

²⁹ *Pierwszy Ogólnopolski Kongres Oświatowy, „Oświata Polska” 1924*, nr 4, s. 161-163.

³⁰ J. Kornecki wraz z Witoldem Ostrowskim z Krakowa i Franciszkiem Kubaczem z Gdańska zasiadał w prezydium tej sekcji.

³¹ Drugi referat o pomocy dla Polaków poza granicami Polski, opracowany przez A. Osuchowskiego, odczytał w jego zastępstwie Aleksander Janowski – naczelnik Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa WRiOP. Pełna treść tego wystąpienia została zamieszczona w numerze 2. „Oświaty Polskiej” z 1925 r.

które wymuszą tworzenie na tych terenach wspólnych szkół dla wszystkich narodowości³². Stwierdzał:

(...) nie może być kilku odrębnych w Rzplitej systemów szkolnych: polskiego, żydowskiego, rusińskiego, białoruskiego, niemieckiego, litewskiego. Szkolnictwo państwowe w Państwie Polskim może być tylko jedno: polskie, co nie przeszkadza, by w szkole powszechnej i średniej była nie tylko nauka języka rusińskiego, białoruskiego itd., ale wykład w językach tych obok wykładów w języku polskim. Na terenach narodowo mieszanych, o ile ludność niepolska ma już poczucie swej odrębności narodowo-kulturalnej – zasadniczym typem szkoły musi być szkoła o mieszanym języku wykładowym, mieszanym składzie nauczycielskim i mieszanym składzie uczniów – szkoła utrakwistyczna³³.

Analizując kierunki i formy działalności Wydziału Wykonawczego KPPTO w latach 1924-1926, można wyrazić pogląd, że dzięki cierpliwej i konsekwentnej pracy J. Korneckiego, w ciągu tych trzech lat funkcjonowania Komisji Porozumiewawczej PTO zrzeszone w niej towarzystwa oświatowe w pełni odbudowały swój aparat organizacyjny oraz dostosowały formy i metody swoich działań do powojennych warunków i oczekiwań społecznych³⁴. Dokonując szczegółowego podsumowania osiągnięć za ten czas, pisano:

(...) możemy z dumą powiedzieć, iż zdołały one (...) utrzymać, a nawet powiększyć swój kapitał zaufania i sympatii, jakim darzyło je społeczeństwo polskie w ciągu paru dziesiątków lat ich istnienia przed wielką wojną. Zaufanie to jest oczywiście wynikiem ich pracy, która prowadzona jest wyłącznie na płaszczyźnie potrzeb całego narodu i państwa, nie zaś jakichkolwiek interesów partji czy obozów politycznych lub warstw³⁵.

Przełomowym momentem w działalności J. Korneckiego w charakterze sekretarza Wydziału Wykonawczego była druga połowa 1926 roku, kiedy podjął się na zlecenie Komisji Porozumiewawczej PTO opracowania projektu zbioru przepisów regulujących działalność federacji chrześcijańsko-narodowych organizacji oświatowych, która w przeciwieństwie do dotychczasowego

³² Na podstawie przemysłów zawartych w tym referacie J. Kornecki przygotował pięć rozbudowanych treściowo rezolucji dotyczących prac oświatowych na Kresach. Zostały one jednoznacznie uchwalone przez zgromadzenie plenarne Kongresu. Zob. J. K., *I Ogólnopolski Kongres*, s. 22-23.

³³ J. Kornecki, *Zadania oświatowe na Kresach*, „Oświata Polska” 1925, nr 2, s. 112.

³⁴ Zob. np. *Z Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1924, nr 2, s. 108-109; *Bilans prac zjednoczonych Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1925, nr 2, s. 150-155; *Z Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1925, nr 2, s. 155-156; *Z Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 57-58; *Dzień Oświaty Pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1926, nr 3, s. 109-111; *W sprawie stosunku Ministerstwa W.R. i O.P. do Towarzystw Zjednoczonych*, „Oświata Polska” 1926, nr 3, s. 113; *Działalność Wydziału Wykonawczego Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 4, s. 184-193.

³⁵ J. Kornecki, *Nasz bilans za rok 1925*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 6-7.

luźnego związku towarzystw oświatowych, opartego jedynie na wewnętrznym regulaminie, miała mieć pełną instytucjonalną zdolność do czynności prawnych³⁶. Po przeprowadzeniu na ten temat wielomiesięcznych konsultacji z zainteresowanymi stronami, przygotował on, a następnie przekazał Komisji Porozumiewawczej gotową wersję statutu Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych (ZPTO). Na odbytym 23 maja 1927 roku w Warszawie zjeździe delegatów zrzeszeń, które wyraziły chęć powołania do życia unii towarzystw oświatowych³⁷, zatwierdzono przedłożony statut oraz dokonano wyboru pierwszych władz. W skład prezydium Wydziału Wykonawczego, będącego między zjazdami organizacji najwyższą władzą, weszli: Józef Świeżyński jako prezes, ks. Antoni Ludwiczak, Antoni Mikulski i Jan Nowicki jako wiceprezesi, Andrzej Nowak jako skarbnik oraz Jan Kornecki jako sekretarz. Z kolei na członków powołano: Witolda Celichowskiego, Teofila Szopę i Jana Augustyńskiego, natomiast zastępcami członków zostali: Wincenty Wysocki, Bolesław Czuchajowski, Józef Stemler, Stanisław Ciozda, Tadeusz Stark i Leonard Wlazło³⁸.

Obejmując funkcję sekretarza ZPTO, J. Kornecki w praktyce kierował biurem Wydziału Wykonawczego. Z jednej strony powierzał i nadzorował wykonywanie zadań przez zatrudnionych w nim urzędników oraz zawiadywał majątkiem i funduszami, a także sporządzał sprawozdania z działalności, z drugiej natomiast – organizował i zwoływał doroczne i nadzwyczajne zjazdy delegatów oraz wcielał w życie podjęte na nich uchwały, przygotowywał także plany i programy kwartalnych oraz nadzwyczajnych posiedzeń Wydziału Wykonawczego, reprezentował Zjednoczenie na zewnątrz, głównie w relacjach z instytucjami państwowymi i samorządowymi, a przede wszystkim inicjował i utrzymywał regularne kontakty z poszczególnymi zrzeszeniami oraz udzielał im wszechstronnej pomocy³⁹.

³⁶ Tamże, s. 8-9; Zob. też, *Statut Zjednoczenia Polskich Tow. Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 4, s. 207-212.

³⁷ Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych utworzyły następujące organizacje: Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu, Towarzystwo Szkoły Ludowej w Krakowie, Polska Macierz Szkolna w Warszawie, Polska Macierz Szkolna Ziem Wschodnich z siedzibą w Wilnie, Polska Macierz Szkolna w Gdańsku, Macierz Szkolna Śląska Cieszyńskiego. W późniejszym czasie akces do tej federacji zgłosiło także Towarzystwo im. Piotra Skargi w Krakowie, Towarzystwo Pomocy Polakom za Granicą im. Adama Mickiewicza, Towarzystwo „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie” z władzami w Warszawie oraz Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.

³⁸ Z *Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 57; *Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 128.

³⁹ Zob. np. Z *Wydziału Wykonawczego P.T.O.*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 57; *W sprawie stosunku Ministerstwa W.R i O.P do Towarzystw Zjednoczonych*, „Oświata Polska” 1926, nr 3, s. 113; *Działalność Wydziału Wykonawczego Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 4, s. 190-193; Z *Wydziału Wykonawczego Zjednoczenia P.T.O.*, „Oświata Polska” 1928, nr 3, s. 241;

Dążąc do utworzenia w niedalekiej przyszłości jednego silnego organizacji i z ogromną liczbą członków towarzystwa oświatowego o orientacji chrześcijańsko-narodowej⁴⁰, które wymusi na sanacyjnej władzy państwowej rezygnację z projektów pełnej centralizacji działalności oświatowej⁴¹, J. Kornecki zainicjował zwoływanie każdego roku kilkudniowych konferencji dla kierowników prac społeczno-oświatowych, na których z jednej strony omawiano aktualną sytuację polityczną, w jakiej znajdowała się oświata pozaszkolna oraz uzgadniano stanowisko wobec rządowych propozycji reform, z drugiej natomiast – ustalano możliwości ujednoczenia form i metod pracy oświatowo-kulturalnej.

Pierwsza konferencja odbyła się w Zakopanem w sierpniu 1926 roku⁴² i ogłoszono na niej osiem referatów. Andrzej Nowak zaznajomił uczestników ze strukturą statutowo-organizacyjną i prawną towarzystw oświatowych, J. Kornecki przedstawił bieżący stan organizacyjny Zjednoczenia Towarzystw Oświatowych⁴³, Józef Stemler rozważał problem likwidacji analfabetyzmu książkowego, Ludwik Skoczyła zanalizował kwestię likwidacji analfabetyzmu obywatelskiego, Wincenty Wysocki zastanawiał się nad rolą

II Zjazd delegatów Zjednoczenia Polskich Tow. Oświatowych, „Oświata Polska” 1929, nr 3, s. 219-220; *Z Wydziału Wykonawczego Zjednoczenia Polskich Tow. Oświatowych*, „Oświata Polska” 1930, nr 1, s. 71; *XXI Sejmik Oświatowy T.C.L.*, „Oświata Polska” 1931, nr 2, s. 118-119; *XXII. Sejmik Oświatowy T.C.L.*, „Oświata Polska” 1932, nr 3, s. 18-20; *Zjednoczenie P.T.O.*, „Oświata Polska” 1932, nr 3, s. 29; *Zjednoczenie P.T.O.*, „Oświata Polska” 1933, nr 2, s. 26; *Zjazd Delegatów Polskiej Macierzy Szkolnej*, „Oświata Polska” 1933, nr 4, s. 27; *Ze Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1934, nr 4, s. 46-47; *Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1935, nr 2, s. 67-68.

⁴⁰ J. Kornecki, *Wspomnienia i szkice. Moje życie i moja wieś rodzinna*, Rps, Ossolineum, sygn. 13174/I i II, s. 359.

⁴¹ J. Kornecki nie zgadzał się z poglądami działaczy sanacyjnych, którzy uważali za konieczne pełną centralizację działalności oświatowej, polegającą na jej koncesjonowaniu, między innymi poprzez określanie celów, programów, metod pracy, organizacji kształcenia pracowników, systemów organizacyjnych. Twierdził, że państwo jest powołane jedynie do regulowania, kontrolowania, rejestrowania i nadawania kierunku pracom oświatowym, udzielania pomocy finansowej i rzeczowej, mając głównie na celu podnoszenie poziomu i wartości tej pracy. Jego zdaniem, bezpośrednią pracę oświatową państwo powinno podejmować jedynie w tych dziedzinach lub na tych terenach, gdzie inicjatywa społeczna i samorządowa jest niewystarczająca. Zob. J. Kornecki, *Rola Rządu w dziedzinie oświaty pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1931, nr 1, s. 1-7; tenże, *Dokształcanie i oświata pozaszkolna w ustawie o ustroju szkolnictwa*, „Oświata Polska” 1932, nr 2, s. 2-9; tenże, *Stosunek państwa do oświaty dorosłych*, „Oświata Polska” 1932, nr 2, s. 17-20.

⁴² Uczestnicy obrad reprezentowali następujące organizacje: Polska Macierz Szkolna w Warszawie, Polska Macierz Szkolna Ziem Wschodnich w Wilnie, Macierz Szkolna Śląska Cieszyńskiego oraz Towarzystwo Szkoły Ludowej. Oprócz przedstawicieli towarzystw oświatowych w konferencji uczestniczył też Szczepan Mędrzecki – delegat Centralnego Towarzystwa Rolniczego. Zob. *Konferencja Oświatowa w Zakopanem*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 57-58; *Działalność Wydziału Wykonawczego Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 4, s. 187-188.

⁴³ J. Kornecki, *Nasz bilans za rok 1925*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 6-9.

organizacji kulturalno-oświatowej w wychowaniu obywatelskim mas oraz znaczeniem burs w pracy towarzystw oświatowych, Czesław Jankowski podjął zagadnienie teatru ludowego w ramach działalności towarzystw oświatowych, natomiast Bolesław Czuchajowski przybliżył koncepcję i aktywność domów ludowych. Po wystąpieniach prelegentów wywiązywała się, trwająca nieraz kilka godzin, obszerna dyskusja⁴⁴, podczas której wypracowywano jasny oraz wyraźny pogląd na poruszane sprawy. Jej wynikiem było przyjęcie wielu wniosków, które miały charakter wytycznych dla zjednoczonych towarzystw dotyczących dalszego programu działań oświatowych. Do jednej z ważniejszych decyzji w tym zakresie należało ustanowienie 15 listopada, dnia śmierci Henryka Sienkiewicza, ogólnopolskim „Dniem Oświaty Pozaszkolnej”. Na wybór tej właśnie daty wskazywała Polska Macierz Szkolna, sugerując, aby każdego roku zjednoczone towarzystwa nie tylko urządzały w tym dniu uroczyste obchody ku czci współzałożyciela i pierwszego prezesa tego stowarzyszenia, ale propagowały także w najróżniejszych formach zadania oświaty pozaszkolnej oraz przeprowadzały publiczną kwestę w celu zgromadzenia funduszy na pozaszkolną działalność oświatową⁴⁵.

Kolejny zjazd działaczy społeczno-oświatowych J. Kornecki zwołał od 9 do 15 sierpnia 1927 roku w gmachu Pomorskiego Uniwersytetu Ludowego w Zagórz koło Gdyni. W odróżnieniu od poprzedniego, zaprosił do udziału w nim nie tylko reprezentantów zjednoczonych towarzystw oświatowych, ale także przedstawicieli organizacji społeczno-gospodarczych i rolniczych oraz zrzeszeń nauczycielskich i młodzieżowych⁴⁶. Potrzebę poszerzenia składu uczestników konferencji uzasadniał w następujący sposób:

Praktyka codzienna wykazuje, że istnieje ścisły związek między pracami zmierzającymi do podniesienia oświaty i kultury gospodarczej, że oświatowiec bardzo często daje inicjatywę do zakładania na wsi instytucji gospodarczej (Kółka Rolniczego, Kasy Stefczyka, Mleczarni itp.) i odwrotnie działacz Towarzystwa Rolniczego zakłada biblioteki stałe lub ruchome, urządza przedstawienia, chóry, wycieczki itp. A zatem samo życie domaga się porozumienia i stałej łączności i współdziałania Towarzystw

⁴⁴ Poza referentami w Konferencji brali także udział: Józefat Andrzejowski, ks. szambelan Walery Baranowski, Stanisław Ciozda, Stefan Uhma, Piotr Feliks, Franciszek Popiołek.

⁴⁵ Zob. np. *Dzień Oświaty Pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1926, nr 3, s. 109-111; *Dzień Oświaty Pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 123; *Dzień Oświaty Pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1929, nr 3, s. 218; *Dzień Oświaty Pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1933, nr 4, s. 24.

⁴⁶ Na konferencję przybyli delegaci takich towarzystw oświatowych, jak: Polska Macierz Szkolna w Warszawie, Polska Macierz Szkolna Ziemi Wschodnich w Wilnie, Polska Macierz Szkolna w Gdańsku, Towarzystwo Szkoły Ludowej, Towarzystwo Czytelni Ludowych oraz następujących organizacji społeczno-gospodarczych i rolniczych: Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie, Towarzystwa Gospodarskiego Wschodniej Małopolski, Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego, Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Biura Prac Społecznych w Warszawie, a także Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych oraz Związku Harcerstwa Polskiego. Zob. *II Konferencja działaczy społeczno-oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 129.

Oświatowych z Towarzystwami gospodarczymi. Porozumienie to jest tem bardziej konieczne w wypadkach, gdy ideologia pracy Towarzystw oświatowych i gospodarczych jest wspólna. Współdziałanie takie przynieść może kolosalne korzyści w pracy społecznej. Ujemną cechą naszego życia społecznego jest rozbieżność sił, pracujących społecznie na wielką ilość organizacyj społecznych⁴⁷.

Przygotowany przez J. Korneckiego program drugiej Konferencji działaczy społeczno-oświatowych był obszerniejszy od programu pierwszej Konferencji i obejmował trzy działy: dział zagadnień dotyczących oświaty pozaszkolnej w instytucjach oświatowych, dział zagadnień wychowawczych i dział zagadnień samorządowych. Zgodnie z tak określoną tematyką, wykłady kolejno wygłaszali: Stanisław Grabski o ideologii pracy społeczno-oświatowej, ks. Antoni Ludwiczak i Kazimierz Żurawski o bibliotekarstwie, ks. A. Ludwiczak o wiejskich uniwersytetach ludowych, Z. Wygodzina i Szczepan Mędrzecki⁴⁸ o zagadnieniach oświatowych w pracach organizacji gospodarczych, Bohdan Wieliczko o przysposobieniu rolniczym młodzieży wiejskiej, G. Flach o aktywności oświatowej w związkach zawodowych, Ludwik Skoczylas i Karol Stojanowski o problemie regionalizmu oraz Wincenty Wysocki o potrzebie statystycznego ujmowania wykonanych prac oświatowych⁴⁹.

Pomimo że kierownictwo ZPTO pokładało duże nadzieje w konferencjach dla działaczy społeczno-oświatowych, uznając je za kluczową formę umożliwiającą coraz głębsze zacieśnianie współpracy między towarzystwami oświatowymi, J. Kornecki – z niemożliwych do ustalenia dzisiaj powodów – ostatni tego typu zjazd zorganizował w listopadzie 1928 roku w Nałęczowie. Po zaprezentowaniu na nim obszernego sprawozdania z działalności zjednoczonych towarzystw oświatowych, przedstawieniu planowanych przez Ministerstwo WRiOP wydatków na oświatę pozaszkolną w kolejnym roku budżetowym⁵⁰ oraz omówieniu zapisanych w projekcie ustawy o ustroju szkolnictwa rozwiązań dotyczących tej sfery działalności

⁴⁷ *Pokłosie Konferencji, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 7.*

⁴⁸ Warto zauważyć, że Szczepan Mędrzecki był kierownikiem Sekcji Oświaty Pozaszkolnej Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie. Zob. *Dwudziestolecie Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie 1907-1927, Warszawa 1927, s. 70-71.*

⁴⁹ *II Konferencja działaczy, s. 129.*

⁵⁰ Po przedstawieniu danych dotyczących zakładanych wydatków państwa na oświatę pozaszkolną, J. Kornecki wyraził pogląd: „Jak wynika z dotychczasowego doświadczenia, Skarb Państwa naszego nie jest w możności wydatnie finansować prace w dziedzinie Oświaty Pozaszkolnej; (...) tem większem obowiązkiem Państwa, a w szczególności Władz Oświatowych jest popieranie rozwoju organizacji społeczno-oświatowych, których prace z roku na rok się zwiększają i doskonalą. Dość wspomnieć, iż Towarzystwa złączone w Zjednoczeniu Polskich Towarzystw Oświatowych wydały w r. 1927 na oświatę około 6 milionów złotych”. J. Kornecki, *Oświata Pozaszkolna w preliminarzu państwowego budżetu na r. 1929-30, „Oświata Polska” 1928, nr 4, s. 308-310.*

społecznej⁵¹, zaprosił do zabrania głosu pozostałych uczestników zgromadzenia. J. Stemler referował na temat obywatelstwa w pracy towarzystw oświatowych oraz budownictwa oświatowego, K. Żurawski rozważał o problemach bibliotekarstwa w Polsce, Zygmunt Czerwijowski rozprawiał o aktualnych zagadnieniach kresowych, Władysław Ryłski nakreślił możliwości zdobywania środków pieniężnych na prowadzenie pracy oświatowej w terenie, Stanisław Rymar informował o organizacji Komisji Oceny Książek dla Bibliotek Oświatowych⁵² oraz zdał relację z wyjazdu studyjnego kierowników prac zjednoczonych towarzystw do Czechosłowacji⁵³, natomiast Antoni Piątkowski zaznajomił z systemem oświaty pozaszkolnej w tym kraju⁵⁴.

Niezależnie od wdrażania w życie szeregu przedsięwzięć umożliwiających w praktyce głębszą konsolidację towarzystw oświatowych, J. Kornecki przywiązywał dużą wagę do zapoznawania opinii publicznej z dorobkiem organizacyjnym i oświatowym zjednoczonych towarzystw. Potrzebę w tym zakresie uzasadniał następująco:

Spółceństwo polskie ma (...) [dzięki rzetelnie przekazywanym wiadomościom – G.M.] możność skontrolowania, w jaki sposób Towarzystwa (...) korzystają z zaufania tegoż społeczeństwa, okazywanego im przez ofiarność materialną i poparcie moralne⁵⁵.

⁵¹ J. Kornecki w swojej wypowiedzi nie ograniczył się wyłącznie do przytoczenia treści proponowanych artykułów ustawy, ale sformułował o nich krytyczną opinię, stwierdzając, że intencją władz jest dążenie do państwowego skolonizowania oświaty pozaszkolnej, które całkowicie przekreśli historyczną rolę w tej dziedzinie organizacji społecznych i ograniczy ich pożyteczną dotąd aktywność na rzecz najbliższego środowiska. Zob. J. Kornecki, *Oświata pozaszkolna w nowym projekcie ustawy o ustroju szkolnictwa*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3, s. 1-6.

⁵² Komisję Oceny Książek dla Bibliotek Oświatowych ZPTO powołało do życia w połowie 1929 r. Miała ona za zadanie ocenianie książek opublikowanych w kraju i utworzenie katalogu na podstawie wydanych o nich opinii, który miał być podstawą gromadzenia zbiorów przez biblioteki zjednoczonych towarzystw. Twierdzono, że jego powstanie było konieczne ze względu na fakt, że stowarzyszenia posiadały ogółem 4100 bibliotek, zarówno w miastach, jak i na wsiach. Zob. *Wydział Oceny Książek*, „Oświata Polska” 1929, nr 3, s. 220.

⁵³ W czasie pobytu w Czechosłowacji działacze oświatowi ZPTO zapoznawali się z instytucjami oświatowo-kulturalnymi działającymi w wielu miejscowościach tego kraju oraz wzięli udział w pierwszym Ogólnopolskim Zjeździe Działaczy Oświatowych i Bibliotekarzy Publicznych, który odbył się w Brnie od 4 do 7 lipca 1928 r. Warto zauważyć, że J. Kornecki podczas inauguracji obrad wygłosił w imieniu przybyłych na Zjazd Polaków przemówienie, oświadczając między innymi: „Jako delegaci najstarszych organizacji społeczno-oświatowych w Polsce przybyliśmy tu (...) by poznać Was i Wasze prace społeczno-oświatowe. (...) W wielkiej pracy nad rozwojem kulturalnym narodów słowiańskich, jako przyjaciele wasi najbliżsi, pragniemy szczerze współdziałać”. J. Kornecki, *Nasza współpraca z Czechosłowacją*, „Oświata Polska” 1929, nr 4, s. 261-262.

⁵⁴ Poza referentami w Konferencji uczestniczyli także: Marian Jaroń (PMS w Równem), Władysław Bajorek (ISL we Lwowie) i Zofia Wygodzina (Towarzystwo „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie” w Warszawie), Stanisław Wyrębski (Małopolskie Towarzystwo Rolnicze w Krakowie). Zob. *III. Konferencja kierowników prac*, „Oświata Polska” 1928, nr 3, s. 242; *III Konferencja kierowników prac społeczno-oświatowych*, „Oświata Polska” 1928, nr 4, s. 335-336.

⁵⁵ J. Kornecki, *Nasz dorobek w r. 1929*, „Oświata Polska” 1930, nr 4, s. 285.

Obejmując pieczę nad Komitetem Redakcyjnym powstałej w 1924 roku „Oświaty Polskiej”⁵⁶, uczestniczył w ukształtowaniu profilu tego pisma, przyjmując na wiele lat odpowiedzialność za systematyczne upowszechnianie na jego łamach wiadomości o towarzystwach oświatowych. Z jednej strony zawierał je we własnych, często obszernych artykułach, w których nie tylko podawał na ten temat suche dane, ale przeprowadzał także dokładną ich interpretację⁵⁷, z drugiej natomiast – zamieszczał je w dwóch specjalnie wyodrębnionych rubrykach pod nazwą „Materiały Oświatowe” i „Kronika Oświatowa”.

Po niemal dwunastu latach działalności na rzecz Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych, J. Kornecki w październiku 1935 roku złożył rezygnację z funkcji sekretarza Wydziału Wykonawczego. Wykazując pełne zrozumienie przyczyn tej niespodziewanej decyzji, Władysław Sołtan – prezes ZPTO w następujący sposób poinformował o niej współpracowników:

P. Inspektor J. Kornecki był sekretarzem Zjednoczenia od chwili jego powstania i oddał mu dużo czasu oraz głębokiej wiedzy i doświadczenia. Po rozwiązaniu Sejmu p. Inspektor Kornecki został przydzielony przez Pana Ministra W. Jędrzejewicza na nauczyciela szkoły powszechnej w Korcu na Wołyniu. Mając 65 kilometrów kołowej drogi do najbliższej stacji kolejowej, zmniejszone pobory i ciężkie obowiązki w szkole, p. Kornecki nie może przyjeżdżać na zebrania Zjednoczenia do Warszawy, wobec czego prosił piśmiennie o zwolnienie go z tego stanowiska⁵⁸.

Podsumowując, można wyrazić pogląd, że J. Kornecki sprawując funkcję szefa Wydziału Wykonawczego, najpierw Komisji Porozumiewawczej Polskich Towarzystw Oświatowych, a później Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych, dzięki dogłębnej znajomości praktyki dotyczącej oświaty pozaszkolnej oraz nabytym umiejętnościom kooperowania z innymi i wypracowywania porozumień w toku dyskusji i kompromisu⁵⁹, zapewnił skuteczną koordynację i współpracę między autonomicznymi zrzeszeniami

⁵⁶ Decyzja o wydawaniu „Oświaty Polskiej” jako wspólnego organu zjednoczonych towarzystw oświatowych zapadła w grudniu 1923 r. na zebraniu delegatów organizacji, które zawiązały Komisję Porozumiewawczą PTO. Pierwszy numer nowo powstałego periodyku ukazał się w pierwszym kwartale 1924 r. Początkowo pismo to było kwartalnikiem, a od 1933 r. przemianowano je na dwumiesięcznik. Poza J. Korneckim, Komitet Redakcyjny tworzył także ks. A. Ludwiczak oraz J. Stemler. Ten ostatni występował w roli wydawcy oraz redaktora odpowiedzialnego.

⁵⁷ Zob. np. J. K., *I Ogólnopolski Kongres Oświatowy*, s. 1-27; tenże, *Nasz bilans za rok 1925*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2, s. 6-9, tenże, *Prace społeczno-oświatowe w Polsce*, „Oświata Polska” 1928, nr 4, s. 272-293; tenże, *Nasz dorobek w r. 1929*, „Oświata Polska” 1930, nr 4, s. 285-293.

⁵⁸ *Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1935, nr 5, s. 50.

⁵⁹ J. Kornecki przyswoił sobie zasady konsensusu, sprawując mandat posła na Sejm. Warto w tym miejscu zauważyć, że po trzech kadencjach zasiadania w parlamencie, nie uzyskał mandatu posła w wyborach do Sejmu IV kadencji, które odbyły się we wrześniu 1935 r.

oświatowymi. Nie zdołał jednak – choć było to jego intencją – doprowadzić do powołania jednej ogólnopolskiej organizacji oświatowej opartej na założeniach ideologii chrześcijańsko-narodowej.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Dwudziestolecie Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie 1907-1927*, Warszawa 1927.
- J. K., I Ogólnopolski Kongres Oświatowy. Sprawozdanie z obrad, „Oświata Polska” 1925, nr 1.
- Kornecki J., *Dokształcanie i oświata pozaszkolna w ustawie o ustroju szkolnictwa*, „Oświata Polska” 1932, nr 2.
- Kornecki J., *Nasz bilans za rok 1925*, „Oświata Polska” 1926, nr 1-2.
- Kornecki J., *Nasz dorobek w roku 1929*, „Oświata Polska” 1930, nr 4.
- Kornecki J., *Nasza współpraca z Czechosłowacją*, „Oświata Polska” 1929, nr 4.
- Kornecki J., *Oświata polska na Rusi w czasie Wielkiej Wojny*, Warszawa 1937.
- Kornecki J., *Oświata pozaszkolna w nowym projekcie ustawy o ustroju szkolnictwa*, „Oświata Polska” 1927, nr 2-3
- Kornecki J., *Oświata Pozaszkolna w preliminarzu państwowego budżetu na roku 1929-30*, „Oświata Polska” 1928, nr 4.
- Kornecki J., *Prace społeczno-oświatowe w Polsce*, „Oświata Polska” 1928, nr 4.
- Kornecki J., *Rola Rządu w dziedzinie oświaty pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1931, nr 1.
- Kornecki J., *Stosunek państwa do oświaty dorosłych*, „Oświata Polska” 1932, nr 2.
- Kornecki J., *Wspomnienia i szkice. Moje życie i moja wieś rodzinna*, Rps, Ossolineum, sygn. 13174/I i II.
- Kornecki J., *Zadania oświatowe na Kresach*, „Oświata Polska” 1925, nr 2.
- Jan Kornecki, „Nauczyciel Polski” 1922, nr 17-18.
- Księga pamiątkowa II Polskiego Kongresu Pedagogicznego odbytego 1 i 2 listopada 1909 we Lwowie*, oprac. J. Kornecki, Lwów 1909.
- „Nauczyciel Polski” 1922, nr 17/18; 1923, nr 1-2; 1924, nr 3, nr 8, nr 9; 1925, nr 6; 1927, nr 1; 1928, nr 15; 1929, nr 4, nr 6; 1932, nr 5.
- Nowak A., *Zjazd Pracowników Oświatowych*, „Oświata Polska” 1924, nr 1.
- N.P., *Zjazd „Instytucji oświatowych”*, „Przegląd Oświatowy” 1919, nr 5.
- „Oświata Polska” 1924-1935.
- Protokół z posiedzenia Zarządu Głównego, Lwów (2 czerwca 1907); Protokół X-tego Walnego Zjazdu Delegatów PTP, Lwów (3-4 kwietnia 1912 roku); Protokół X-tego Walnego Zjazdu Delegatów PTP, Lwów (3-4 kwietnia 1912 roku)*, [w:] M. Przeniosło, *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne we Lwowie (Materiały z lwowskiego Archiwum Historycznego)*, „Galicja. Studia i Materiały” 2015, t. 1.
- „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 2, nr 34; 1931, nr 3, nr 4, nr 5, nr 6, nr 23, nr 24, nr 26, nr 35-36.
- Statut Zjednoczenia Polskich Tow. Oświatowych*, „Oświata Polska” 1927, nr 4.
- Stemler J., *Sprawa wskrzeszenia Liceum Krzemienieckiego*, „Oświata Polska” 1939, nr 3.
- „Szkoła” 1925, nr 5, nr 6; 1927, nr 4, nr 8-9; 1928, nr 7; 1929, nr 7, nr 9; 1930, nr 7; 1931, nr 8.
- Zapowiedź Zjazdu przedstawicieli Towarzystw oświatowych*, „Przegląd Oświatowy” 1919, nr 3.
- Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych*, „Oświata Polska” 1935, nr 5.
- Zjednoczenie Towarzystw Oświatowych*, „Przegląd Pedagogiczny” 1924, z. I-II.

Opracowania

- Iwanicki M., *Spoleczna dzialalnosc pozaszkolna nauczycieli szkól powszechnych w Polsce w latach 1918-1939*, Olsztyn 1984.
- Jamrozek W., *Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku)*, Poznań 2015.
- Kabziński K., *Funkcja spoleczno-wychowawcza i oswiatowa Towarzystwa Czytelni Ludowych (1880-1939)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985.
- Korzeniowski M., *Z dzialalności kulturalno-oswiatowej Polaków w Kijowie w latach 1905-1918*, Wrocławskie Studia Wschodnie, 2011, 15.
- Kosmowska I. W., *Towarzystwo Szkoły Ludowej w Galicji*, Warszawa 1917.
- Markiewiczowa H., *Rzecz o Polskiej Macierzy Szkolnej*, Warszawa 2016.
- Michalski G., *Dzialalnosc Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkól Powszechnych 1921-1939*, Łódź 2001.
- Michalski G., *Dzialalnosc Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej (1922-1939)*, [w:] *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2009.
- Michalski G., *Stanowisko Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej wobec problemów ustroju szkolnego w latach międzywojennych*, [w:] *W kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011.
- Michalski G., *Wspieranie dzialalności inspektorów szkolnych w okresie międzywojennym przez czasopismo „Sprawy Szkolne”*, [w:] *Virtuti et ingenio. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Julianowi Dybcowi*, red. A.K. Banach, Kraków 2013.
- Potoczny J., *Udział Towarzystwa Szkoły Ludowej w upowszechnianiu czytelnictwa i popularyzacji wiedzy wśród ludu galicyjskiego doby autonomicznej*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika, 2014, 23.
- Stemler J., *Polska Macierz Szkolna: szkic historyczno-sprawozdawczy z 20-lecia dzialalności 1905-1925: wydawnictwo jubileuszowe*, Warszawa 1926.
- Sutyła J., *Miejsce kształcenia dorosłych w systemie oświatowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982.
- Żmichrowska J., *Towarzystwo Szkoły Ludowej (1891-1939)*, Olsztyn 1992.
- Żmichrowska M.J., *Jan Kordecki (1884-1967). Dzialalnosc oswiatowa, spoleczna i polityczna*, Warszawa 1996.